

מה מבצע "שומר החומות" מלמד על צה"ל?

- סא"ל איתי חימיניס

על הפעלת כוח בעידן הניו-ליברלי החולף

סא"ל איתי חימיניס משרת כרע"ן פיתוח ידע מערכת במרכז דדו.

פורסם לראשונה במאי 2021.

תקציר המערכת:

בעוד מוקדם לסכם את השלכות מבצע "שומר החומות", סיום תקופת הלחימה מספק לנו כבר עתה מספר תובנות באשר להיבטים תפיסתיים וארגוניים בצה"ל. מאמר זה עושה שימוש בשלושה דימויים - רנטגן, חזרה גנרלית ומנוע - לצורך תיאור וניתוח צה"ל כמי ש - א) דבק בדפוס מבצעי ההרתעה, חרף הכרתו במגבלותיו, כחלק מהגיון הכלתי המאפיין את הפעלת הכוח הצבאי בעידן הניו-ליברלי¹; ב) צפוי להתקשות לממש את ייעודו בתרחיש של מלחמה בתכלית הרתעתית בזירה הצפונית; ג) נדרש לפתח מודעות לתפקידו החדש במסגרת הביטחון הלאומי של ישראל כמעצמה אזורית - כצבא הפועל יותר ויותר ב"מעגלים רחוקים".

דימוי ראשון - 'רנטגן' -

רנטגן - מכשיר עזר רפואי למיפוי פנימי של הגוף בעזרת קרינה אלקטרומגנטית.²

הדרך הראשונה להסתכל על 'שומר החומות' היא כ'רנטגן', כלומר ככזה החושף ומגלה לנו היבטים נסתרים מהעין, סמויים לכאורה, ביחס צה"ל. עם זאת, כפי שכל אחד שקיבל תוצאות 'רנטגן' יודע, פעמים רבות הבדיקה משמשת בעיקר כדי לאושש דברים שכבר ידענו קודם לכן, אבל נמנענו מלהכיר בהם או לפחות להגיד אותם בצורה גלויה.

מבצע "שומר החומות" היה מבצע הרתעה. אותה תכלית הפעלת כוח שהוכחה פעם אחר פעם בעשורים האחרונים, בלבנון ובעזה, כימבוי סתום³. דפוס פעולה שלאורך השנים חיזק את אויבנו, פוליטית וצבאית. השחיקה העיתית של יכולות האויב, ששוכללה מאוד גם במבצע הנוכחי, לא

¹ לא תהיה זאת הגזמה להגיד שקיימות אין ספור הגדרות למושג ניו-ליברליזם, בין השאר בשל חוסר ההסכמה בין אלה המזהים את עצמם ככאלה וחוסר ההסכמה בנושא בין החוקרים הרבים, מתחומי הפילוסופיה, ההיסטוריה, מדעי המדינה, גיאוגרפיה, סוציולוגיה והיסטוריה העוסקים בנושא. המושג ניו-ליברליזם יכול לסייע לנו להבין תקופה היסטורית (חולפת ככל הנראה), קווי מדיניות מסוימים, לתאר אידיאולוגיה פוליטית וכלכלית או היגיון תרבותי חובק כל. מבין הספרים הרבים שפורסמו בעשורים האחרונים, מקום טוב להתחיל בו יהיה -

Brown, Wendy. (2015). Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution. Cambridge, Massachusetts; London, England: Zone Books

² ההגדרה לקוחה מתוך אתר האינטרנט "מילוג".

³ ערן אורטל ותמיר ידעי. (2013). "פרדיגמת סבבי ההתרעה - דפוס אסטרטגי ודוקטרינה במבוי סתום". עשתונות, מרכז המחקר, המכללה לביטחון לאומי.

מובילה את האויב לזנוח את תפיסתו ובפרט, כאשר אין היא שוללת את יכולתו הצבאית המרכזית, התמ"ס⁴. ההבנות הללו מגולמות בתפיסת ההפעלה החדשה של צה"ל. תפיסת ההפעלה החדשה קראה לחזרתה של הגישה ההכרעתית למלחמה, להעברת המלחמה לשטח האויב ולניצחון מובהק⁵. אולם, בדומה לשורת הבנות נוספות והמשגות חדשות המצויות בתפיסה, הן לא באו לידי ביטוי במבצע הנוכחי. בצה"ל נעשו מאמצים רבים לאורך השנתיים האחרונות להטמיע את התפיסה והתקיימו מספר תהליכים של שינוי ארגוני והתעצמות על מנת לממשה. תרגיל "חודש המלחמה" שתוכנן להתקיים בחודש מאי 2021 היה אמור להיות שיא נוסף בתהליך ההשתנות שעובר צה"ל⁶. עם זאת, כפי שהמבצע המחיש, רבים מהמאפיינים התפיסתיים והארגוניים של צה"ל נותרו ככלל כפי שהיו בעבר. כמבצע הרתעה, גם הפעם חילות האוויר והמודיעין היו בחזית העשייה המבצעית וביטאו את היתרונות הצה"ליים בתחומי הדיוק והתקיפה מנגד, כווקטורים בהם הצבא ממשיך להשקיע משאבים רבים, בעוד שכוחות היבשה נותרו כבעבר בשולי המאמץ הצבאי. מדוע רבים בקרב מקבלי ההחלטות, בצבא ומחוצה לו, ממשיכים לראות בגישת מבצעי ההרתעה דפוס מועדף להפעלת כוח, חרף ההכרה במגבלותיו הרבות?⁷ מדוע 'הסדר הישן' בצה"ל, התפיסתי והארגוני, ממשיך להנות ממעמד כה הגמוני גם "ביום שאחרי" תפיסת ההפעלה החדשה? מדוע אנחנו מתקשים או מסרבים להשתנות? לאורך השנים פורסמו בגיליונות 'בין הקטבים' מאמרים רבים אשר מספקים מגוון של תשובות לשאלות מסוג זה – מעמדות מקצועיות שונות ומחלוקות אינטלקטואליות, דרך ניגודי אינטרסים (אישיים וארגוניים), ועד לשמרנות או רק "גרירת רגליים"⁸. במאמר זה אסתפק בדיון בסיבה אפשרית אחת בלבד שבראיתי הינה מרכזית - הדבקות בדפוס מבצעי ההרתעה משקפת היגיון ניו-ליברלי על פיו תפקיד הכוח הצבאי הינו הכלה של איומים לצורך שימור שקט ויציבות ביטחונית באופן שימנע מאילוצי ביטחון לאומי להעיב על הכלכלה.

הקונצנזוס הניו-ליברלי – הכלה וניהול הסכסוך

התפיסה לפיה ניתן להכיל את חמאס לאורך זמן או במילים אחרות "לנהל" את הסכסוך עם חמאס, באמצעות מבצעי הרתעה צבאיים, אינה משקפת בהכרח גישה פוליטית מסוימת, אלא מבטאת היגיון מדינתי חולף שהיה רווח בישראל ובעולם המערבי בכלל בעשורים האחרונים, הגיון ניו-ליברלי⁹.

כוח צבאי הוא חלק מאוצר המילים הפוליטי של מדינאים ומדינות. בעשורים האחרונים השפה בה חשבה ודמיינה מדינת ישראל הייתה מוגבלת לנוכח אילוצים מבחירה. מצבנו היה הטוב שבכל העולמות ('קץ ההיסטוריה') ולמנהיגים, משמאל ומימין, לא נותר אלא להבטיח ששיקולי ביטחון לאומי אינם מפריעים למדינה להגשים את עצמה ע"י אימוץ טכנולוגיות מידע מתקדמות והשתלבות בכלכלה העולמית. תחת היגיון מדינתי זה, מוסדותיה של המדינה מכפיפים את התנהלותן לצרכי הכלכלה, השווקים המקומיים והעולמיים. את סדר היום הלאומי מכתבים נושאים כגון ביטחון המשקיעים, יציבות המדדים, צמיחה וגרעון ויתרות המט"ח. המדינה נדרשת בעיקר להבטיח את המערכת המוסדית והנורמטיבית אשר תאפשר לשווקים לפעול בצורה מיטבית. גם בצה"ל, "אמות מידה ניו-ליברליות פועלות ומחלחלות לתוך ההגיונות הבסיסיים שלו..."¹⁰.

⁴ לאורך השנים פורסמו בכתב העת, "בין הקטבים", מאמרים רבין אשר הדגישו את מקום התמ"ס בתפיסת הפעולה של חזבאללה וחמאס והקושי שהדבר מציב לצה"ל. ראו למשל מאמרה של שלומית רודינקצי. (2018). "מכיפת ברזל לתקרת זכוכית". בין הקטבים, גיליון 16-17. בנוסף, ראו מאמרו של עמידרור, יעקב. (2021). "לשם מה?". בין הקטבים, גיליון 31-32. מאמרו של עמידרור גם מצביע בבירור על הצורך של צה"ל להתמקד באיום הטילים והרקטות של האויב. בעוד שמאמרו נכתב בהקשר של תרחיש מלחמה אפשרית עם חזבאללה, הרי שהוא רלוונטי גם להתמודדות עם חמאס.

⁵ ערן אורטל. (2020). "עולים להתקפה". בין הקטבים, גיליון 28-30.
⁶ גל פרל פינקל. (2021). "חודש המלחמה" כמבחן לתפיסת ההפעלה של הצבא וכחזרה גנרלית למלחמה הבאה". מבט על, גיליון 1457, 19 באפריל 2021.

⁷ האלוף (מיל) עמידרור היטיב לתאר במאמר את הבעייתיות המגולמת בשימוש במושג הרתעה: "אין מי שפיצח את המסתורין איך נוצרת "הרתעה" ולכן "השגת הרתעה" אינה הגדרה לגיטימית של המטרה, גם אם אנחנו מחזיקים בתקוות שווא שניצחון מהדהד בעוצמתו יגביר את ההרתעה. ההיסטוריה שלנו לא תומכת בתקווה זו. שלוש שנים אחרי מלחמת ששת הימים היה צה"ל שרוי במלחמת ההתשה ולאחר עוד שלוש שנים יצאו אויבנו למלחמת יום הכיפורים." לקוח מ-עמידרור. יעקב. (2021). "לשם מה?". בין הקטבים, גיליון 31-32.

⁸ ראו למשל גיליון מספר 8 של כתב העת בין הקטבים העוסק בנושא מנהיגות ולמידה במציאות משתנה.
⁹ רון מנדלקרן. (2015). תולדות הניו-ליברליזם בישראל. הוצאת מולד. 30; שנה למהפכה הניו-ליברלית בישראל. (2016). הוצאת מרכז אדווה.

¹⁰ הציטוט לקוח מ-משה, רינת וטיארג'אן. (2019). צבא העם בחליפות/עורכים: רינת משה ורוני טיארג'אן. הוצאת מערכות, עמ' 11.

בנסיבות אלה, תפקידו של צה"ל מסתכם בגרסה מותאמת ומוקטנת של "קיר הברזל" בעידן בו ישראל אינה מתמודדת עם איומים קיומיים וכאשר חמאס וחזבאללה אינם נתפסים ככאלה. תחת היגיון מדינתי זה, ההנחיות המדיניות לדרג הצבאי אינן ליצור מציאות ביטחונית חדשה, או לקחת חלק בהגשמת חזון לאומי, אלא להסתפק בהבטחת השקט והביטחון, הסדר והיציבות. מדינאות במאפיינים אלה מצריכה התנהלות צבאית מתונה, מאופקת, נמנעת מסיכונים ומעיימותים בכלל¹¹. במילים אחרות, צה"ל נדרש ובוחר להכיל את האיומים ובכלל זאת להגן, לסכל ולהרתיע¹². המונח השגור של מציאות ביטחונית משופרת משקף דמיון מדיני-צבאי דל מבעבר שאינו רואה צורך בשינוי יסודי של המציאות בסביבתה של ישראל¹³. מה עוד, שהעשורים האחרונים בהם ישראל פרוחה מבחינות רבות וההשפעה הזניחה של סבבי האלימות העיתיים ברצועה ובלבנון על הכלכלה המחישו למקבלי ההחלטות, בירושלים ובקריה, כי ניהול הסכסוך הוא בר-קיימא¹⁴. מנגד, מלחמות לצרכי הכרעה מהוות סתירה להגיון המדינתי הניו-ליברלי. קיומן דורש השקעת משאבים שאינה הולמת את התמורה הצפויה, השלכותיהן מגלמות איום של ממש לצרכי הכלכלה (כיבוש ממושך ויקר, פגיעה בדימוי ובמעמד ישראל) וממילא קיימת ספקנות רבה באשר לעצם היתכנותן. אין זה מפתיע לכן שגם תפיסת ההפעלה הנוכחית עושה שימוש במונחים כלכליים של עלות-תועלת (יחס זמן, מחיר והישג) כדי להצדיק את הצורך במלחמה הכרעית.

דימוי שני – 'חזרה גנרלית' -

חזרה גנרלית - אימון סופי לקראת מופע (כגון הצגת תיאטרון) שבו מבצעים את המופע בשלמותו, לעיתים לפני קהל¹⁵.

הדרך השנייה להסתכל על המבצע היא כמעין 'חזרה גנרלית', לקראת מלחמה נגד חזבאללה בלבנון, בהנחה וצה"ל ייבחר גם בתרחיש זה לפעול בדפוס של מבצע הרתעה. מה ניתן ללמוד בהקשר זה מ"שומר החומות"? מה לומדים מהמבצע הקהל הצופה בו מהצד? ניתן לענות על השאלה שלהלן באמצעות המשוואה בה עושה שימוש גם הצבא שקושרת בין זמן, הישג ומחיר:

זמן - נראה שלצה"ל עצמו ההשפעה הגדולה ביותר על סוגית משך הזמן של הלחימה. תחת היגיון הרתעתי במסגרתו קשה לקבוע האם ומתי הוא מושג ואשר תלוי בבנק מטרות מתכלה, צה"ל ניצב פעם אחר פעם בין אפשרות של דשדוש מתמשך לבין הפסקה בטרם עת. אין סיבה לחשוב שהבעיות הללו שהופיעו ב'חזרה הגנרלית' העזתית, לא יופיעו גם בנסיבות של מבצע הרתעתי בלבנון.

¹¹ על השינוי בתפקידו של הצבא בהקשר הביטחון הלאומי של ישראל ראו למשל מאמרם של קובי מיכאל, לימור רגב ודודי קמחי. (2021). "הכלה במקום הכרעה: הפנמת גבולות המיליטריזם הפוליטי בישראל". עדכן אסטרטגי. כרך 23 גיליון 4, אוקטובר 2021.

¹² Barak, O., Sheniak, A., & Shapira, A. (2020). The shift to defence in Israel's hybrid military strategy. *Journal of Strategic Studies*, 43.

¹³ בחינה של יעדיה הלאומיים של ישראל מלמדת על הכרה דה פקטו במאפייני היסוד של האזור ורצון לקיים חיים נורמליים במסגרת ולא ניסיון לשנותם. ראו למשל מאמרו של דן שיפטן במכון למחקר ביטחון לאומי בנושא.

¹⁴ בדומה לבעיות יסוד אחרות שהמדינה בוחרת לנהל בהיעדר יכולת לפתור (דיר, תחבורה, פערים חברתיים ועוד), גם ההתמודדות המתמשכת עם חמאס וחזבאללה נתפסת כבעיות שכאן כדי להישאר ולא ניתן בהכרח לפתור אותן, בוודאי באמצעות כוח צבאי. ביטוי לכך ניתן למשל למצוא בדבריהם של בכירי מערכת הביטחון בדימוס, צה"ל, שב"כ ומוסד, הקוראים לפתרון מדיני לצורך התמודדות עם אתגרי הזירה הפלסטינית, בעוד ששיח הפתרון המדיני נעדר מסדר היום של נבחרי הציבור לכל רוחב הספקטרום הפוליטי.

¹⁵ אתר האקדמיה העברית ללשון.

בעוד שיעילות 'מכונת המלחמה' הצה"לית גברה והישגים רבים הושגו במהלך תקופת לחימה קצרה מאוד, לאורך כל ימי הלחימה חמאס המשיך לירות לשטח ישראל וניכר היה כי לצה"ל נדרש זמן רב כדי להשלים את הפגיעה בחמאס לצורך מימוש תכלית ההרתעה. בה בעת, "בנק המטרות" שמוכן מבעוד מועד תמיד יהיה מוגבל בהיקפו, הופעל לחץ להפסקת הלחימה מצד מדינות העולם, היה פוטנציאל להסלמה בזירות נוספות ולהסתבכות מבצעית והייתה ניכרת עייפות רחבה בקרב הציבור והתקשורת. במאזן בין הדוחפים להמשך הלחימה לבין אלה הדוחפים לסיימה, נראה היה כי גבר משקלם של האחרונים. למרות שקשה לכמת את ההשפעה היחסית של כל אחד ממשפיעים אלה על משך הזמן של המבצע, ניתן להעריך שבתרחיש צפוני תגבר עוצמתם בצורה משמעותית באופן שיחריף את המתח בו יהיו מצויים מקבלי ההחלטות בצבא ובדרג המדיני. הפוטנציאל החיובי הבולט הוא שבכוחו של צה"ל לשנות הדפוס שהתגלה פעם נוספת במבצע הנוכחי, בין אם באמצעות החלטה מקדימה על משך לחימה קצר מאוד או על מערכה צבאית ממושכת יותר ולתכלית הכרעתית.

הישג - חרף הישגיו הצבאיים הרבים, הכוללים כאמור שלילת יכולות מגוונות מחמאס, הישגים פוטנציאליים רבים אחרים נותרו OUT OF REACH. צה"ל מתקשה לממש מטרות ביטחוניות-מדיניות דומות באמצעות מבצעי הרתעה מבוססי אש ומודיעין. האם יש סיבה לחשוב שמה שלא עובד בעזה, יעבוד דווקא בלבנון?

שהב"ט נגן הגדיר את מטרות מבצע "שומר החומות" כ - "להביא שקט לטווח ארוך, לחזק את הכוחות המתונים באזור ולגרוע מחמאס יכולות אסטרטגיות"¹⁶. תחת ההיגיון ההרתעתי של המבצע, הנגזרת של כך הינה שצה"ל חותר לממש מטרות אלה באמצעות שלילה מתמשכת של יכולות צבאיות של חמאס. אולם, כבעבר, לא ברור מה הקשר הסיבתי בין הפעלת הכוח הצבאית ותוצאותיה לבין המטרות שהוגדרו. כיצד שלילת יכולות חמאס תוביל לאותו "שקט ארוך טווח"? האם מדובר בתקופה של 5 שנים? עשור? האם זה משך הזמן שאנו מעריכים שייקח לחמאס לשחזר יכולות צבאיות עימן יוכל לפעול נגד ישראל? אם התשובה לכך הינה חיובית, לא ברור כיצד ישראל תוכל להבטיח את מניעת התעצמות חמאס ב"יום שאחרי" בנסיבות בהן המב"מ בעזה מוגבל משיקולי מניעת הסלמה¹⁷. היטיב לתאר זאת תא"ל אורטל במאמרו:

"קיומו של נשק תלול מסלול בהיקפים משמעותיים בידי חמאס וחזבאללה בעזה ובלבנון הוא ההסבר החשוב ביותר להימנעותה של מדינת ישראל מפעולה נגדן... חמאס פיתח לכדי אומנות את שיטות ההטרדה שלו בגבול – הפרות הסדר, מניעת שגרה מהתושבים, עפיפונים ובלוני תבערה ונפץ ופיגועי צליפה. תגובות ישראל נוטות להיות מדודות, ודאי לא פעילות יזומה. ההבדל בין היגיון מניעתי במב"מ להיגיון אכיפתי בפעולות התגמול אינו העיקר כאן. ההסבר העיקרי להיעדר מב"מ אלים ומשמעותי יותר בלבנון ובעזה נעוץ פשוט בקיומו של נשק תלול מסלול המכוון לעורף ישראל בעזה ובלבנון ומגביל אותה..."¹⁸.

לחלופין, האם אנחנו מעריכים ששלילת יכולות תוביל לשינוי במאזן השיקולים של חמאס, כך שפעם הבאה שיעמוד בפני החלטה האם לפעול צבאית נגד ישראל הוא יחליט להימנע מכך משום שהישגיו הצפויים אינם מצדיקים זאת? אם התשובה לכך הינה חיובית, נראה שהיא נשענת על ההנחה השגויה (לטעמי) שחמאס לא יסכם את המבצע הנוכחי כהצלחה לנוכח השיפור בדימויו ובמעמדו בזירה הפלסטינית¹⁹. בהקשר זה, האם החלשתו הצבאית אכן מחזקת כוחות מתונים כגון אבו-מאזן או מצרים? האם מאזן הכוחות בין הצדדים בכלל תלוי ביכולותיו הצבאיות של חמאס? לבסוף, האם ניתן לגרוע לחמאס את יכולותיו האסטרטגיות מבלי לשלול את יכולות האש שלו? האם ניתן לשלול את יכולות האש של הארגון, היכולת הצבאית האסטרטגית המרכזית של חמאס, אך ורק באמצעות הפעלת אש מדויקת על בסיס בנק מטרות שהוכן מבעוד מועד? גם הסבב הנוכחי, בדומה לקודמיו בעזה ובלבנון, הוכיח שהתשובה לכך שלילית.

מחיר - ככל שהמחיר הביטחוני והמדיני הגבוה הכרוך במבצע הנוכחי גבוה ממבצעים קודמים, הוא גם צפוי להיות קטן משמעותית ממחירה של מלחמה עתידית בלבנון.

¹⁶ לקוח ממעריב און-ליין. (2021). "נתניהו: יש לחץ בינינו, אבל יש גיבוי מארה"ב. נמשיך ככל שיידרש". 16 במאי, 2021.

¹⁷ ערן אורטל. (2021). "הזבוב והפיל: מקומה של המערכה בין המערכות בתיסתת הביטחון של ישראל". עדכן אסטרטגי, כרך 24, גליון 2.

¹⁸ שם, עמ' 89.

¹⁹ מיכאל מילשטיין. (2021). "שומר החומות": מאזן אסטרטגי, מבט לעתיד והמלצות למדיניות". המכון למדיניות אסטרטגיה.

מבחינות רבות, מחיר הסבב הנוכחי גדול מסבב העימות הקודם ברצועה, על אף פערי הזמנים במשכי הלחימה (עד כה): עלות כלכלית של למעלה ממיליארד ש"ח²⁰, אלפי הרקטות שנורו שאמנם יורטו ברובן, אך גררו משטר אזעקות שערער את מרקם החיים במדינה וברציפות התפקודית של חלקים נרחבים בה²¹. חשוב מכך, למרות שאנחנו מתקשים להעריך זאת במדויק, נראה לעת עתה שהמבצע מעיב על יחסיה המדיניים של ישראל עם בעלות בריתה, מחזק את מעמדו של חמאס בזירה הפלסטינית, פוגע במדיניות הבידול בין איו"ש לעזה, וייתכן שאף מקרין לרעה על דימויה של ישראל בעיניה יריבותיה האזוריות, איראן ותורכיה. חזבאללה ככה"נ מקבל חיזוק לתפיסתו²². מה ניתן ללמוד מכך על מלחמה עתידית בלבנון? יכולותיו הצבאיות של חמאס מתגמדות לעומת אלה של חזבאללה ומרחב הפעולה של צה"ל בלבנון יהיה כאמור מוגבל הרבה יותר מאשר בעזה. המחיר שישראל תשלם יהיה גבוה יותר.

דימוי שלישי – 'מנוע' -

מנוע - מכונה שמייצרת פעולה ותנועה מאנרגיה²³.

הדרך השלישית להסתכל על המבצע הוא כ'מנוע'. סביר ורצוי כי המבצע יניע תהליכי למידה ובעקבותיהם להשתנות תפיסתית, ארגונית וטכנולוגית. הצבא ישאל את עצמו פעם נוספת שאלות נוקבות ביחס לתפקיד כוחות היבשה במלחמה, באשר לאופן התמודדותו עם איום התמ"ס, באשר לסנכרון בין המאמצים הצבאיים למאמצים המדיניים ועוד. מבין התחומים השונים שביחס אליהם ראוי שיתקיימו תהליכים למידה והשתנות, אחד המרכזיים שבהם הוא היחס בין פעילותו הגוברת של צה"ל ב'מעגלים רחוקים' לבין התמודדותו המתמשכת עם איומי 'מעגל ראשון'.

במהלך העשור האחרון צה"ל הגביר את פעילותו בזירות גיאוגרפיות מגוונות שאינן ב'מעגל ראשון' (עזה, סוריה ולבנון). על פי דיווחים פומביים, פעילותו בזירות אלה ובממדים השונים הובילה להישגים רבים, חלקם חורגים מהקשרים צבאיים גרידא²⁴. כך למשל, פעילותו של צה"ל ב'מעגלים רחוקים' תורמת תרומה משמעותית להיווצרותו של סדר אזורי חדש על ידי חיזוק דימוי העוצמה הישראלית באופן המקרב אליה גורמים נוספים הנאבקים באיראן; ללכידות מחנה מדינות אגן הים-התיכון (מצרים, יוון, קפריסין ואיטליה); 'ליפריצת דרך' לשווקים חדשים לייצוא אמל"ח ועוד. עם זאת, צה"ל אינו יכול לראות בצבאות הטרור סוגיה משנית ביחס לפעילותו הגוברת ב'מעגלים רחוקים', גם אם חמאס וחזבאללה כאמור אינם מהווים איום קיומי על ישראל. למידה על

²⁰ חישובי YNET ו-THEMARKER.

²¹ נתוני פיקוד העורף.

²² ראו למשל – סגל, מיכאל ושפירא, שמעון. (2021). "מסקנות חזבאללה", באתר המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה; מזרחי, אורנה ושוויצר, יורם. (2021). "חזבאללה ו'שומר החומות'", מבט על, גיליון 1417.

²³ ההגדרה לקוחה מתוך אתר האינטרנט 'מילוג'.

²⁴ לרמן, ערן. (2019). "תועלתה וחשיבותה האסטרטגית של 'המערכה שבין המלחמות'". מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון; לרמן, ערן. (2019). "דיפלומטים במדים". השילוח, גליון 16; מייזל, ארז. (2020). "דיפלומטים לובשי מדים".

בין הקטבים, גליון 24-25. ראו גם -

Krasna, Joshua. (2021). "Understanding the Wave of Normalization in the Middle East". FPI.

התנהלותו במבצע הנוכחי צריכה לבסס את המודעות לכך שהצלחה של צה"ל ב"מעגל ראשון", קרי הכרעת צבאות הטרור, הינה חיונית על מנת שצה"ל ימלא את תפקידו החדש במסגרת ביטחונה הלאומי של ישראל. בעוד שצה"ל פועל בעשורים האחרונים כצבא של מעצמה אזורית המתחרה במעצמות אזוריות נוספות, איראן ותורכיה, דימויו ומעמדו בעיני שותפים ואויבים באזור יושפע מאוד מהצלחתו להתמודד עם חזבאללה וחמאס. בעוד שהצלחה תתרום לביסוסו כצבא של מעצמה אזורית, חוסר הצלחה יעיב על הישגיו הקיימים ויקרין לרעה על יכולתו להרחיב את מעגל שותפיו ולהקרין עוצמה.

השינוי בתפקידו של צה"ל קשור באופן הדוק להשתנות בישראל. העידן הניו-ליברלי כאמור חולף ועימו דועכת השפעתו של ההיגיון המדינתי שאפיין את תקופתו²⁵. ישראל אימצה בשנים האחרונות, גם אם לא באופן מודע, שפה מדינתית חדשה, גיאופוליטית, יוזם ופעיל מבעבר. ישראל רואה שעתידיה כרוך בסביבתה הגאוגרפית הקרובה (ולא רק בשווקי ובבירות המערב), וחותרת להבטיח סדר אזורי ההולם את אינטרסיה הלאומיים. לא עוד מדינה קטנה מוקפת אויבים המציבים איומים קיומיים, אלא מדינה חזקה, מוקפת שותפים חדשים בעלי אינטרסים משותפים.

מודעות תפיסתית זו צריכה להיתרגם בהמשך הדרך גם להשתנות בהיבטים נוספים. כך למשל, בחינת 'שומר החומות' בהקשר התפיסתי של המאבק המעצמתי באיראן ובתורכיה מצריכה למסגר את הזירה הפלסטינית כעוד זירה מבין זירות נוספות בהן מתנהל המאבק על עתידו של האזור. מבחינה זאת, בעוד שאיראן תומכת במאבקו של חמאס בזירה הפלסטינית, ישראל ובכלל זאת צה"ל יידרש לפעול לטובת החלשת בעלי בריתה של איראן או חיזוק אויביה בזירות הקרובות יותר לגבולותיה, כגון תימן ועיראק. זאת ועוד, תרגיל "חודש מלחמה" אשר נדחה ל-2022 מהווה גם כן הזדמנות נוספת לבחון את המאבק בצבאות הטרור ב"מעגל ראשון" כחלק מתפקידו המשתנה של צה"ל. ראשית – לנצל את התרחישים הקיימים לצורך פיתוח ידע אודות הזיקה בין "מעגל ראשון ל"מעגלים רחוקים" (האם הרתעת חזבאללה מספיקה לצורך המאבק באיראן?) ולצורך גיבוש תפיסה עדכנית ורלוונטית יותר לאופן בו צה"ל פועל במרחבים גיאוגרפיים הרחוקים מגבולותיו ובונה את כוחו לשם כך; שנית – התרגיל עשוי להוות הזדמנות לצה"ל להפגין לדרג המדיני ולציבור הישראלי שהוא מכיר בשינוי בתפקידו במסגרת הביטחון הלאומי של ישראל. צבא הלוחם חלק פעיל ומודע בעיצוב סדר אזורי חדש.

סיכום

בעוד שתהליך הלמידה והפקת הלקחים בצה"ל ממבצע "שומר החומות" מצוי בשלבי הראשוניים, הציע מאמר זה מספר תובנות ראשוניות באמצעות שימוש בדימויים של רנטגן, חזרה גנרלית ומנוע: הראשונה, כי הדבקות של מקבלי ההחלטות בצה"ל ובדרג המדיני בגישת ההרתעה לצורך "ניהול" הסכסוך עם חמאס, על אף ההכרה במגבלותיה, משקפת הגיון מדינתי חולף, היגיון ניו-ליברלי. לפי היגיון מדינתי זה, תפקידו של כוח צבאי הינו בעיקר למנוע מאילוצי ביטחון לאומי להעיב על הכלכלה. מבחינה זאת, תפקידו של צה"ל אינו לשנות את המציאות הביטחונית ברצועה, אלא להתמודד עם הסטטוס-קוו ולהכיל את השלכותיו השליליות. השנייה, הינה כי בתרחיש של מלחמה בזירה הצפונית הדבקות בגישת ההרתעה עלולה להוביל ללחימה ארוכה מדי, "יקרה" מדי ושהישגיה יהיו מוגבלים. כלומר, אם מבצע "שומר החומות" מהווה חזרה גנרלית לעימות עתידי עם חזבאללה, אז ניתן ללמוד מכך שצה"ל צפוי להתקשות לממש את יעדיו כל עוד ידבק בגישה הרתעתית. השלישית, הינה כי כצבא הפועל יותר ויותר בעשורים האחרונים ב"מעגלים רחוקים", על צה"ל לראות באיומי "מעגל ראשון" כאיומים אולם עליו להכריע. אם צה"ל מעוניין לממש את ייעודו העדכני במסגרת הביטחון הלאומי של ישראל, כצבא של מעצמה אזורית, אזי עליו להכיר שדימוי העוצמה הישראלית קשור קשר הדוק גם לאופן בו הוא מתמודד עם "צבאות הטרור" בגבולותיו. דבקות בגישת ההרתעה ביחס לאיומי "מעגל ראשון" תשפיע לרעה על יכולתו להקרין עוצמה למרחקים ולשמר ולהרחיב את מעגל שותפיו באזור²⁶.

²⁵ ראו למשל את מאמרו המקוון של נילס גילמן ב -

<https://nilsgilman.substack.com/p/a-new-dawn-a-new-day-a-new-life>

²⁶ הרעיון של שימוש בדימויים של רנטגן, חזרה גנרלית ומנוע לצורך למידה מאירועים, כגון מבצע "שומר החומות", לקוח ממאמרו של קווין סלובודיין בנושא למידה מהקורונה הזמין ב-

<https://www.tni.org/en/article/the-three-ways-of-looking-at-the-novel-coronavirus-sars-cov-2>